

Biuletyn Polonistyczny

25.11.2019

Data wydarzenia: 16.09.2020 - 18.09.2020

Polskie przestrzenie wolności i ich reprezentacje w literaturze XIX wieku

Typ wydarzenia: Konferencja

Miejscowość: Rzeszów

Organizatorzy: Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza Oddział Rzeszowski
TLiAM, Uniwersytet Rzeszowski

Informacja Organizatorów:

Wiek XIX, nazwany przez Alinę Witkowską „wielkim stuleciem Polaków”[\[1\]](#), jest zarazem – w skali europejskiej – wielkim stuleciem idei wolności. W przypadku Polski te dwie tendencje schodziły się w jedno, w równym stopniu tworząc, jak pisał Józef Bachórz, „czasy wielkiej ekspulsji talentów, a zarazem kształtowania się naszej nowożytnej tożsamości narodowej w pełnych dramaturgii warunkach niewoli”[\[2\]](#).

Wolność wszakże niejedno ma imię, toteż tęsknota za jej urzeczywistnieniem przejawiała się w XIX-wiecznej Polsce na rozmaite sposoby. Symbolami marzenia wolnościowego były oczywiście legiony, powstania oraz działalność spiskowa – tak wyrażane aspiracje niepodległościowe stanowiły niewątpliwie stały element polskiego życia zbiorowego w tym okresie. Trudno jednak nie pamiętać, że pragnienia wolnościowe dochodziły do głosu także w zupełnie innych sferach. Adam Mickiewicz w *Księgach narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego* (a więc niejako z dna narodowego upokorzenia) pouczał bowiem, że prawdziwe życie pozbawionych wolności rodaków zejść musi z wyżyn „życia publicznego” w sferę „życia domowego ludów cierpiących niewolę”[\[3\]](#), pielęgnowania kultury w warunkach pozainstytucjonalnych, prywatnych, „domowych” właśnie. U progu stulecia założyciele Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk swoje pragnienie „zachowania narodowości” sytuowali symbolicznie w Pałacu Staszica, kojarząc je z aktywnością naukową: zwłaszcza projektami słownikowymi, literackimi, etnograficznymi, rozwojem narodowej historiografii. Wiele lat później Eliza Orzeszkowa formułowała jeszcze inny postulat, zwracając uwagę, że „nie każdemu dano być bohaterem lub mędrce, olbrzymich dokonywać zadań”, ale każdy może realizować swe aspiracje życiowe, pielęgnując „cnoty proste, codzienne, do których zobowiązują go tysiące długów zaciągniętych względem ludzi otaczających go i

wzajem mu posługujących”^[4]. Odpowiedzi na pytanie o granice wolności (indywidualnej i zbiorowej) w warunkach niewoli politycznej poszukiwano też w innych obszarach: choćby w doświadczeniu religijnym, a także w działalności społecznej – walcząc o prawa mniejszości narodowych, formułując postulaty emancypacyjne czy tworząc projekty zjednoczeniowe, które wyrażały marzenie o przyszłej wspólnocie ludów i państw europejskich lub rysowały wizję braterstwa całej rodziny ludzkiej.

Postawom aktywistycznym, widocznym i przyciągającym uwagę, towarzyszyły wówczas indywidualne strategie zachowania wolności wewnętrznej, wyboru „wewnętrznej emigracji”, skrytego oporu wobec politycznych konieczności. Można by je określić mianem postaw eskapistycznych, gdyby nie fakt, że i one nierzadko bywały efektem świadomego wyboru, swoistą emanacją postawy wolnościowej, aktem niezgody na panujący stan rzeczy. Słyszalne były wreszcie głosy krytyczne wobec dominującego w kulturze polskiej języka wolnościowego. Przybierały one postać wyrazistych deklaracji politycznych, ale owocowały też konkretnymi decyzjami życiowymi (takimi jak wybór studiów za granicą, służba w carskiej armii, małżeństwa mieszane itp.). Formy te, marginalne wobec głównych linii kształtowania się polskiej tożsamości zbiorowej, również składają się na całościowy obraz polskich wyborów wolnościowych w XIX wieku.

Miejscami, które na różne sposoby umożliwiały realizowanie się wolnościowych aspiracji, były więc nie tylko pola bitew, komnaty spiskowców czy więzienne lub zesłańcze kazamaty. Przestrzenią wolności stawały się przede wszystkim miejsca codziennego życia: dom (zwłaszcza dwór), salon, gabinet pisarza czy pracownia uczonego, także szkoła lub kościół, a ponadto miejskie agory: place, ulice i rynki, wreszcie – ówczesne media (a szczególnie prasa). Wszędzie tam marzenie o autonomii jednostek, niepodległości narodowej oraz społecznej podmiotowości mogło się ujawniać albo w formie jednoznacznych i płomiennych manifestów, albo (być może jeszcze częściej) za sprawą mowy ezopowej, w stylu niejednoznacznym, parabolicznym, aluzyjnym.

Ważne wydaje się również to, że różnorodne postulaty wolnościowe formułowano i realizowano niejako w poprzek formacji kulturowych, przecząc istnieniu – mylących, jak sądzimy – linii demarkacyjnych oddzielających epoki i nurty w rodzimej kulturze XIX wieku. Wywołane nimi procesy zachodziły zaś nie tylko w warunkach niewoli narodu (przez dramatyczne okoliczności rozdzielonego na trzy zabory, emigrację i zesłanie), ale także w kontekście zmieniających się warunków życia: postępującej modernizacji, industrializacji i demokratyzacji kontynentu europejskiego oraz kolonizowanego przez Europejczyków świata.

Mając te sprawy na uwadze, pragniemy zaprosić do naukowej refleksji nad różnorodnymi formami przejawiania się w XIX-wiecznej kulturze polskiej marzeń o wolności: niepodległości narodowej, suwerenności społecznej i jednostkowej autonomii. Szczególnie interesuje nas literatura (a dokładniej – szeroko pojęte piśmiennictwo: literatura piękna, publicystyka, korespondencja, pamiętnikarstwo, biografistyka, historiografia itp.) – zarazem kronika, ekspresja i kreacja

wolnościowych usiłowań oraz aspiracji. To właśnie literatura pozwala wyrazić je w postaci sugestywnych fabuł i symboli, ona kreuje budzące emocje i zapadające w pamięć postaci, ona formułuje nośne hasła i idee – a czyni to w języku przemawiającym do serca, umysłu i wyobraźni, stylem precyzyjnym lub zawoalowanym, w zależności od warunków zewnętrznych, zamiarów pisarskich oraz potrzeb czytelniczych. W ten sposób wytwarza, tak istotne dla zbiorowej pamięci i tożsamości, poczucie ciągłości kultury.

Proponujemy zatem refleksję nad literackimi zapisami (i kreacjami) owych marzeń oraz dążeń wolnościowych. Pragniemy zwrócić uwagę zwłaszcza na takie zagadnienia, wokół których koncentrowała się uwaga polskich pisarek i pisarzy XIX-wieku. Są wśród nich, powtórzmy:

- działalność niepodległościowa (legiony, powstania, spiski itp.),
- praca pisarska, publicystyczna, dziennikarska, naukowa,
- aktywność społeczna (na rzecz emancypacji kobiet, niższych grup społecznych, mniejszości narodowych itp.),
- inicjatywy i projekty zjednoczeniowe (europejskie, kosmopolityczne),
- postawy i wypowiedzi krytyczne wobec dominujących dyskursów wolnościowych,
- wyobrażenia polskiej wolności z perspektywy zagranicy,
- miejsca i przestrzenie wolności (dom, dwór, pracownia uczonego, gabinet pisarza, salon, kościół, szkoła itp.),
- symbole wolności (postaci i motywy literackie),
- style i konwencje literackie, za pomocą których wyrażane były idee wolnościowe.

Dla uczestników przewidujemy **opłatę konferencyjną w wysokości 500 zł**. Konferencja będzie towarzyszyć ogólnopolskiemu Zjazdowi Delegatów Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, toteż jego uczestnicy są zwolnieni z tej opłaty.

Zgłoszenia tematów referatów (wraz z abstraktami) prosimy przysyłać na adres: m.chrostek1@gmail.com. Termin nadsyłania zgłoszeń: **28 lutego 2020 r.**

Przewidujemy publikację materiałów konferencyjnych w jednym z czasopism naukowych wpisanych do wykazu czasopism MNiSW.

**Komitet organizacyjny konferencji:
organizatorów:**

W imieniu

Dr hab. Joanna Rusin, prof. UR

Dr hab. Marek Stanisław, prof. UR

Dr hab. Marek Stanisław, prof. UR

Dr hab. Kazimierz Maciąg, prof. UR

Dr hab. Mariusz Chrostek, prof. UR

Dr Elżbieta Kozłowska

Dr Wojciech Maryjka

Mgr Marta Polańska

Mgr Ewelina Szumska

---

[1] A. Witkowska, *Wielkie stulecie Polaków*, Warszawa 1987.

[2] J. Bachórz, *O potrzebie scalania polskiego wieku XIX*, „Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 2008, R. I (XLIII), s. 18.

[3] A. Mickiewicz, *Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego* (1832), [w:] tegoż, *Dzieła*, t. V: *Proza artystyczna i pisma krytyczne*, oprac. Z. Dokurno, Warszawa 1997, s. 19–20.

[4] E. Orzeszkowa, *Cnoty proste* (1874), [w:] tejże, *Publicystyka społeczna*, t. 1, wybór i wstęp G. Borkowska, oprac. edytorskie I. Wiśniewska, Kraków 2005, s. 102.

Data zgłaszania prelegentów: 28.02.2020

Opłata: 500 zł

Słowa kluczowe: wolność